

**МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ**
**ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ
МОНІТОРИНГОВОГО
ВІЗИТУ НАЦІОНАЛЬНОГО
ПРЕВЕНТИВНОГО
МЕХАНІЗМУ ДО СПЕЦІАЛЬНОЇ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-
ІНТЕРНАТУ ТА НАВЧАЛЬНО-
РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ**

КИЇВ
2019

Погляди, висловлені у цій публікації,
є відповідальністю авторів і не
обов'язково відображають офіційну
політику Ради Європи.

Це видання підготовлено в рамках
проекту Ради Європи «Посилення
імплементції європейських
стандартів прав людини в Україні».

Усі запити щодо відтворення або
перекладу будь-якої частини цієї
публікації повинні направлятися до
Директорату комунікації
(F-67075 Strasbourg Cedex або
publishing@coe.int). Уся інша
кореспонденція щодо цієї публікації
повинна направлятися до Головного
Директорату з прав людини та
верховенства права.

© Рада Європи, 2019 рік

Друк: Видавництво «К.І.С»

Публікація підготовлена
за загальною редакцією
Юрія Белоусова, експерта Ради
Європи, виконавчого директора
Експертного центру з прав людини.

ЗМІСТ

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ У ВИДАННІ	4
--	----------

РОЗДІЛ 1. ОПИС МІСЦЯ НЕСВОБОДИ	5
---------------------------------------	----------

РОЗДІЛ 2. СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВИХОВАНЦІВ	10
---	-----------

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВОГО ВІЗИТУ	20
--	-----------

3.1. Початок візиту	20
3.2. Спілкування з керівником закладу	21
3.3. Огляд приміщень	22
3.4. Спілкування	25
3.5. Аналіз документації:	28
3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва закладу	29

ДОДАТКИ	31
----------------	-----------

Додаток 1. Алгоритми дій при виявленні ознак неналежного поведіння	32
Додаток 2. Орієнтовний маршрут візиту	36
Додаток 3. Стандарти забезпечення права дитини	37
Додаток 4. Міжнародні та національні нормативно-правові акти у сфері захисту прав дитини	41
Додаток 5. Види і прояви насильства	45
Додаток 6. Анкета щодо направлення вихованців до закладу з надання психіатричної допомоги	48
Додаток 7. Анкета щодо виявлення застосування до вихованців насильства	49
Додаток 8. Анкета щодо виявлення випадків насильства	50
Додаток 9. Карта спостереження дотримання прав вихованців спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату та навчально- реабілітаційного центру	51
Додаток 10. Рекомендації щодо заповнення звіту за результатами проведення моніторингового візиту національного превентивного механізму до спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату та навчально-реабілітаційного центру	62

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ У ВИДАННІ

ООН – Організація Об'єднаних Націй

КМУ – Кабінет Міністрів України

МОН України – Міністерство освіти і науки України

МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

спецшкола – спеціальна школа

НРЦ – навчально-реабілітаційний центр

діти зі складними порушеннями – дітьми з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку

ДСанПін – Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів»

ДБН – державні будівельні норми

РОЗДІЛ 1.

ОПИС МІСЦЯ НЕСВОБОДИ

Постановою КМУ від 06.03.2019 № 221 затверджено положення про спеціальну школу і навчально-реабілітаційний центр, в структурі яких можуть бути інтернати. **Спецшкола і НРЦ – загальноосвітні заклади системи освіти¹, в них надаються освітні послуги дітям з особливими освітніми проблемами.**

Згідно з Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки відбувається процес деінституалізації дитячих установ. Стратегією передбачено з 2019 року щорічне скорочення на 5 відсотків кількості спеціальних шкіл-інтернатів та навчально-реабілітаційних центрів (від кількості закладів станом на 1 січня 2018 року)².

Спецшколи та НРЦ можуть бути державної, комунальної чи приватної форми власності.

Здебільшого такі заклади власність обласних рад та підпорядковуються департаментам/управлінням освіти і науки обласних державних адміністрацій. Також є заклади, які становлять власність органів місцевого самоврядування та підпорядковані відповідним управлінням/відділам виконкомів.

Спецшкола³ створюється для реабілітації та навчання дітей, у яких одне виражене порушення (слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, тяжкі порушення мовлення).

1 Пункт 25 статті 1 Закону України «Про освіту».

2 Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу, затверджена розпорядженням КМУ від 09.08. 2017 № 526-р.

3 Пункт 6 Положення про спеціальну школу, затвердженого Постановою КМУ від 06.03.2019 №221 (далі – Положення про спецшколу).

НРЦ⁴ створюється для реабілітації та навчання дітей, у яких поєднані два порушення (одне з яких є порушення інтелектуального розвитку), зокрема:

- ▶ для дітей, які мають порушення слуху в поєднанні з порушеннями інтелектуального розвитку та/або порушеннями опорно-рухового апарату;
- ▶ для сліпоглухих дітей;
- ▶ для дітей, які мають порушення зору в поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями чи порушеннями інтелектуального розвитку та/або порушеннями опорно-рухового апарату;
- ▶ для дітей, які мають порушення опорно-рухового апарату в поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями чи порушеннями інтелектуального розвитку;
- ▶ з порушеннями інтелектуального розвитку в поєднанні з тяжкими порушеннями мовлення.

З розвитком інклюзивної освіти спецшколи протягом останніх років реорганізовувались у НРЦ.

Відповідно до постанови КМУ від 06.03.2019 № 221, уряд встановив чіткі відмінності спецшколи і НРЦ: спецшкола надаватиме загальну середню освіту, НРЦ – базову середню освіту.

Завдання спецшколи⁵:

- ▶ забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, на здобуття загальної середньої освіти з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку;
- ▶ забезпечення в освітньому процесі системного психолого-педагогічного супроводження з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку учнів (вихованців);

4 Пункт 7 Положення про навчально-реабілітаційний центр, затвердженого Постановою КМУ від 06.03.2019 №221 (далі – Положення про НРЦ).

5 Пункт 3 Положення про спецшколу.

- ▶ розвиток природних здібностей і обдарувань, творчого та критичного мислення учнів (вихованців), забезпечення їх допрофесійної підготовки та соціалізації;
- ▶ сприяння засвоєнню учнями (вихованцями) норм етики та загальнолюдської моралі, міжособистісного спілкування, основ гігієни та здорового способу життя, початкових трудових умінь і навичок;
- ▶ сприяння всебічному розвитку учнів (вихованців);
- ▶ сприяння набуттю ключових компетентностей учнями (вихованцями), запровадження педагогіки партнерства, надання консультацій батькам або іншим законним представникам учня (вихованця) для забезпечення їхньої активної участі в освітньому процесі.

Завдання НРЦ⁶:

- ▶ здобуття дітьми з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, початкової та базової середньої освіти з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку та відповідно до освітньої програми центру;
- ▶ забезпечення системного кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу дітей зі складними порушеннями з урахуванням стану їхнього здоров'я, особливостей психофізичного розвитку;
- ▶ соціалізація та інтеграція дітей зі складними порушеннями в суспільство;
- ▶ проведення корекційно-розвиткової роботи;
- ▶ надання реабілітаційних послуг згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини з інвалідністю;
- ▶ надання консультацій батькам або іншим законним представникам, які виховують дітей зі складними порушеннями, з метою обов'язкового залучення їх до освітнього процесу.

Спецшкола для дітей з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату може забезпечувати здобуття загальної середньої освіти на одному чи кількох рівнях освіти:

- ▶ початкова освіта – 1–4 класи;

⁶ Пункт 3 Положення про НРЦ.

- ▶ базова середня освіта – 5–10 класи;
- ▶ профільна середня освіта – 11–13 класи.

Спецшкола для дітей з тяжкими порушеннями мовлення може забезпечувати здобуття загальної середньої освіти на одному або двох рівнях освіти:

- ▶ початкова освіта – 1–4 класи;
- ▶ базова середня освіта – 5–10 класи.

Після здобуття базової середньої освіти в спеціальній школі для дітей з тяжкими порушеннями мовлення діти можуть продовжити здобуття повної загальної середньої освіти в ліцеях або закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Спеціальна школа для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку може забезпечувати здобуття загальної середньої освіти на одному або двох рівнях освіти:

- ▶ початкова освіта – 1–4 класи;
- ▶ базова середня освіта – 5–10 (11) класи.

Для учнів (вихованців), які за станом здоров'я можуть оволодіти професією певного кваліфікаційного рівня, за наявності відповідної навчально-матеріальної бази відкриваються класи з поглибленою професійною орієнтацією. Зарахування учнів (вихованців) до таких класів проводиться з урахуванням їхніх побажань (якщо їм не протипоказане навчання за певною спеціальністю) за заявою батьків або інших законних представників.

НРЦ забезпечує здобуття початкової та базової середньої освіти із загальним строком навчання 10 (11) років:

- ▶ початкова освіта – 1–4 класи;
- ▶ базова середня освіта – 5–10 (11) класи.

У закладах мають бути такі приміщення:

- ▶ навчальний корпус: навчальні класи/кабінети, бібліотека, кабінети вчителів, спортивна і актовна зала тощо;
- ▶ відділення корекційно-розвиткової роботи (у спецшколі) і реабілітації (медичної, фізичної, психолого-педагогічної, соціально-побутової);

- ▶ спальний корпус (блок) зі спальними та іншими кімнатами для відпочинку і дозвілля, санвузли (туалетні та душові кімнати, кімнати гігієни для дівчат);
- ▶ харчоблок/їдальня.

У спецшколі навчаються і проживають діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, зокрема діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

У НРЦ навчаються і проживають діти з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, зокрема діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Діти з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, – діти, які мають два або більше порушень, або діти, які себе не обслуговують і відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю потребують індивідуального догляду та супроводу⁷.

7 Пункт 2 Положення про НРЦ.

РОЗДІЛ 2.

СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВИХОВАНЦІВ

Право на життя

Основоположне право на життя закріплене статтею 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 27 Конституції України, статтею 6 Закону України «Про охорону дитинства».

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Держава сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя.

Право на охорону здоров'я та медичну допомогу

Право на медичну допомогу вихованців передбачено в статті 49 Конституції України, статті 6 Закону України «Про охорону дитинства» і гарантовано дотриманням стандартів:

- ▶ забезпеченням можливості надання невідкладної домедичної допомоги;
- ▶ організацією щорічного огляду вихованців лікарями (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа – двічі на рік)⁸;

8 Стаття 34 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

- ▶ забезпеченням виконання рекомендації лікарів, наданих під час щорічних оглядів рекомендацій;
- ▶ забезпеченням диспансерного нагляду дітей, які мають хронічні захворювання;
- ▶ забезпеченням у разі потреби надання вторинної та третинної медичної допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа;
- ▶ правомірністю надання медичної допомоги медичним персоналом (наявність ліцензії на господарську діяльність з медичної практики)⁹.

У спецшколі медична допомога включає:

- ▶ для дітей з тяжкими порушеннями мовлення – консультації лікарів щодо усунення відхилень в анатомічній будові мовленнєвого апарату з подальшим можливим консервативним втручанням, подальшу реабілітацію, добір засобів корекції, масаж, фізіотерапію;
- ▶ для дітей з порушеннями зору – консервативне, плеоптичне і плепто-ортоптичне лікування; добір оптичних засобів корекції;
- ▶ для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату – реабілітаційні заходи (лікувальна фізична культура, масаж, фізіобальне-окліматотерапія, заняття в басейні тощо) для забезпечення відновлення і розвитку резервних і компенсаторних можливостей організму.
- ▶ Медичні працівники спецшколи зобов'язані надавати учням (вихованцям) первинну медичну допомогу і звертатись у разі потреби до відповідного закладу охорони здоров'я¹⁰.
- ▶ Медичне обслуговування НРЦ проводять медичні працівники, які входять до штату центру або відповідних закладів охорони здоров'я, на території обслуговування яких розташований центр. У разі потреби медичний працівник центру надає першу медичну допомогу до приїзду бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги.

⁹ Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

¹⁰ Пункт 48 Положення про спецшколу.

Заборона катувань

Зазначене право встановлене статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 28 Конституції України, статтею 10 Закону України «Про охорону дитинства».

Вихованці не мають піддаватися будь-якому виду насильства (фізичному, сексуальному, психологічному, економічному), булінгу та іншим видам неналежного поводження.

Вихованці не можуть направлятися на стаціонарне лікування до закладу з надання психіатричної допомоги (психіатричного відділення/лікарні) на покарання за неслухняність, під приводом необхідності обстеження, уточнення діагнозу тощо.

Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло

Право на достатній життєвий рівень вихованців встановлено у статті 48 Конституції України, статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» і забезпечується належними умови проживання:

- ▶ площа спальних кімнат встановлюється з розрахунку 6,0 м² на одного учня в закладах для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, які переміщуються на кріслах-колясках, і 5,0 м² на дитину в закладах інших профілів (спальні кімнати для дітей шкільного віку розраховуються не більше ніж на чотири особи та повинні бути окремими для хлопчиків та дівчаток)¹¹;
- ▶ температура повітря в спальнях має бути від +18°C до +22°C¹²;
- ▶ спальні обладнуються стаціонарними ліжками, шафами, стільцями та тумбочками (кількість тумбочок і стільців, а також відділень у шафі повинна відповідати кількості ліжок у кімнаті);
- ▶ розташування ліжок повинно забезпечувати зручність підходу до них і не заважати прибиранню кімнати, для сну дітей

11 Пункт 3.25 Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених Наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144.

12 Пункт 5.4 ДСанПін.

забороняється використовувати двоярусні ліжка, розкладачки, розкладні ліжка, дивани¹³;

- ▶ санвузли мають бути обладнані санітарним обладнанням у житловій зоні відповідно до норм (на кількість *dітей*)¹⁴:

У спецшколі і НРЦ для дітей з	Для дівчаток (1 унітаз)	Для хлопців (1 пісуар і 1 унітаз)	Один умивальник	Одна ванна для ніг	Гігієнічна душо-ва сітка/лійка	Кімната гігієни (для дівчат)
порушеннями опорно-рухового апарату	8	12 8	6	12	10	50
незрячих і зі зниженим зором	8	10 5	3	6	10	30
	біля унітазів і пісуарів повинні бути поручні					
для дітей, що нечують, зі зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення	15	20 20	8		18	70
для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку	8	10 10	4	8	16	36

- ▶ питний режим може забезпечуватися: питними фонтанчиками в коридорах та рекреаціях з розрахунку 1 фонтанчик на 100 учнів (вихованців); негазованою питною водою промислового виготовлення в дрібній тарі (до 2 л) у кожному навчальному приміщенні; пристроями з дозованим розливом бутильованої води промислового виготовлення (більше ніж 15 л)¹⁵;
- ▶ забезпечення якісним харчуванням відповідно до норм харчування для дітей відповідного віку¹⁶;

13 Пункт 7.9 ДСанПін.

14 Пункт 7 ДСанПін.

15 Пункт 6.10 ДСанПін

16 Постанова КМУ від 22.11.2004 № 1591 «Про затвердження норм харчування у навчальних та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку».

- ▶ площа обіднього залу з розрахунку 1,6 м² (для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату – 2,3 м²) на одне місце за умови харчування всіх вихованців у 2 зміни¹⁷;
- ▶ наявність в їдальні щоденного меню;
- ▶ можливість помити руки при вході до їдальні (умивальники розташовують у розширених проходах до обіднього залу (шириною не менше ніж 3,6 м) з розрахунку 1 умивальник на 20 місць; для учнів з порушеннями зору – 1 умивальник на 10 місць; для учнів з розумовою відсталістю – 1 умивальник на 15 місць);
- ▶ наявність меню-розкладки і перспективного (14-денного меню з урахуванням пори року та віку дітей)¹⁸;
- ▶ повинно бути організоване п'ятиразове харчування учнів з перервами між споживаннями їжі 3,5–4 години: сніданок – 8.00–8.30, другий сніданок – 10.30–11.30, обід – 13.00–14.00, підвечірок – 16.30–17.00, вечеря – 19.30–20.00 (протягом навчального року режим харчування не змінюють)¹⁹;
- ▶ придатність харчових продуктів для використання (дотримання строків споживання продуктів);
- ▶ наявність добових проб страв;
- ▶ наявність санітарних книжок і дотримання строків проведення медогляду працівниками харчоблоку;
- ▶ вчасне заповнення журналу бракеражу готової продукції, журналу здоров'я персоналу харчоблоку;
- ▶ одяг має відповідати віковій дитини і сезону/погоді.

Заборона рабства і примусової праці

Право закріплене статтею 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 43 Конституції України, статтею 21 Закону України «Про охорону дитинства».

Забороняється залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, участі у важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами

¹⁷ Пункт 3.37 ДСанПін.

¹⁸ Пункт 8.4 ДСанПін.

¹⁹ Пункт 8.5 ДСанПін.

праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час.

До найгірших форм дитячої праці належать:

- ▶ усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, зокрема примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;
- ▶ використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;
- ▶ використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;
- ▶ робота, що за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини²⁰.

Право на свободу та особисту недоторканність

Право на свободу та особисту недоторканність встановлено статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 29 Конституції України.

Стандарт дотримання цього права – поміщення і перебування вихованців з дотриманням встановлених законодавством підстав.

Для поміщення до закладу дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у яких відсутні опікуни/піклувальники, відповідний пакет документів подає орган опіки і піклування²¹.

Учні (вихованці) можуть проживати в інтернаті спецшколи/НРЦ (крім вихідних, святкових днів і канікул) у разі, коли перебування в дорозі в один бік перевищує одну годину або нема прямого транспортного сполучення, або за протоколом реабілітації передбачено обмеження фізичного навантаження.

20 Стаття 21 Закону України «Про охорону дитинства».

21 Пункт 37 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою КМУ від 24.09.2008 року № 866.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, можуть проживати в інтернаті закладу також у вихідні, святкові дні та під час канікул, крім дітей, які мають опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів.

За заявою батьків або інших законних представників учня (вихованця) та за погодженням зі службою у справах дітей за місцем проживання учня (вихованця) він може бути влаштований до інтернату закладу на вихідні та святкові дні, крім канікул.

Рішення про влаштування учнів (вихованців) до інтернату закладу затверджується наказом директора.

Вихованці дошкільних груп спеціальної школи, крім дітей старшого дошкільного віку, не влаштовуються до інтернату закладу.

Право на повагу до приватного і сімейного життя

Зазначене право встановлене статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 32 Конституції України.

Право на конфіденційність і захист від втручання в особисте життя забезпечується:

- ▶ підтримкою контактів з сім'єю/рідними;
- ▶ забезпеченням спілкування з друзями та знайомими телефоном;
- ▶ доступом вихованців до власних телефонів;
- ▶ наявністю механізму відправлення та отримання листів;
- ▶ можливістю виходити/виїжджати за межі закладу;
- ▶ можливістю спілкування з представниками громади;
- ▶ можливістю вихованцям бути наодинці;
- ▶ забезпеченням доступу до спальних приміщень (не лише вночі);
- ▶ можливістю на власний розсуд оформляти особистий простір біля свого ліжка (застеляти ліжко за своїм зразком, розміщувати фото, картини, репродукції на стінах тощо);
- ▶ контрольованим доступом до інтернету.

Забезпечення приватності:

- ▶ наявністю особистого простору та індивідуалізації умов проживання (не допускаються уніфіковані зачіски, одяг, спальні місця),
- ▶ окремим розміщенням ліжок;
- ▶ наявністю кабінок/перегородок у санвузлах.
- ▶ наявністю захисної плівки на вікнах тощо;
- ▶ безперешкодним доступом до туалетних та душових кімнат.

Право на ефективні засоби юридичного захисту

Право визначене статтею 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтями 40, 57, 59 Конституції України, статтею з Закону України «Про охорону дитинства» і включає в себе право на професійну правничу допомогу, на отримання інформації про свої права та обов'язки, право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади.

З метою захисту прав вихованців заклад має налагодити співпрацю з центрами з надання безоплатної правової допомоги та правозахисними організаціями.

Повинно забезпечуватись інформування вихованців про їхні права та обов'язки шляхом:

- ▶ розміщення інформації про права і обов'язки дітей в доступних для них місці і формі;
- ▶ проведення інформаційних бесід про права і обов'язки вихованців.

Діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їхніх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення²². Це право забезпечується шляхом:

- ▶ розміщення в доступному місці інформації про національну гарячу лінію для дітей, адреси та телефони посадових осіб (зокрема, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) та

²² Стаття 9 Закону України «Про охорону дитинства».

гарячих ліній, на які вони можуть звертатись у разі порушення їхніх прав та інтересів;

- ▶ забезпечення можливості конфіденційного телефонування на гарячу лінію;
- ▶ наявності в доступному місці скриньки для скарг;
- ▶ забезпечення можливості конфіденційного вкидання скарг у скриньку;
- ▶ наявності механізму розгляду скарг;
- ▶ наявності самоврядування вихованців.

Право на освіту

Право на освіту вихованців визначене статтею 53 Конституції України, Законом України «Про освіту».

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Зарахування учнів (вихованців) до спецшкіл та НРЦ, переведення до іншого закладу освіти та відрахування відбуваються в порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України.

Під час зарахування не допускається дискримінація за будь-якою ознакою, зокрема за місцем проживання.

Структуру навчального року, тривалість навчального тижня, інші форми організації освітнього процесу в межах часу, передбаченого освітньою програмою, схвалює педагогічна рада спецшколи/НРЦ та затверджує директор.

Освітній процес у спецшколі/НРЦ відбувається з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів (вихованців).

Освітня програма повинна передбачати корекційно-розвитковий складник та предмети на вибір. Таку програму схвалює педагогічна рада спецшколи/НРЦ та затверджує директор.

Освітній процес у спецшколі/НРЦ спрямовується на розвиток особистості учня (вихованця) шляхом формування та застосування його компетентностей та має корекційну спрямованість. Шляхом індивідуального та диференційованого підходів освітній процес забезпечує корекцію порушень розвитку, засвоєння освітньої програми, розвиток здібностей та подальшу соціалізацію.

Підготовка персоналу з питань протидії неналежному поведженню з вихованцями

Відповідно до статті 10 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання:

- ▶ до програм підготовки персоналу мають бути внесені навчальні матеріали та інформація про права дитини, заборону катувань та інших видів неналежного поведження;
- ▶ до посадових інструкцій (функціональних обов'язків) персоналу має бути внесена заборона катування відповідно до вимог Конвенції.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВОГО ВІЗИТУ

3.1. Початок візиту

При вході на територію закладу моніторингова група звертає увагу на:

- ▶ безпечність території для вихованців;
- ▶ наявність майданчиків для дошкільнят, фізкультурно-спортивної зони, зони відпочинку²³.

Порядок дій моніторингової групи у разі перешкоджання в проведенні візиту

Перешкоджання в проведенні візиту такі:

- ▶ недопущення моніторингової групи до службових приміщень, до вихованців або документації після ознайомлення з мандатом групи (дорученнями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та службового посвідчення працівника Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини);
- ▶ затягування допуску під різними приводами (керівник на нараді, на виїзді тощо);
- ▶ вимагання від моніторів додаткових документів та дозволів для проведення своєї діяльності (крім доручення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, документа, що посвідчує

23 Пункт 2.12 ДСанПін, затверджених наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144.

особу, службового посвідчення працівника Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини);

- ▶ перешкоджання конфіденційному спілкуванню з вихованцями.

У разі недопуску моніторингової групи до об'єкта моніторингу або виникнення екстреної ситуації під час візиту її керівник повідомляє відповідного представника *Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*, територіальні органи поліції.

Керівник моніторингової групи складає адміністративний протокол про перешкоджання діяльності *Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*²⁴.

3.2. Спілкування з керівником закладу

Під час першого спілкування з керівником закладу керівник моніторингової групи має вчинити такі дії:

- ▶ передати керівникові для ознайомлення своє службове посвідчення та доручення членів моніторингової групи на проведення моніторингу;
- ▶ у разі потреби, надати для ознайомлення витяг з Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», зокрема щодо реалізації функцій національного превентивного механізму;
- ▶ повідомити про мету і порядок проведення візиту, склад моніторингової групи, дотримання умов конфіденційності щодо інформації, отриманої під час візиту;
- ▶ передати перелік документів (інформації), з якою група буде знайомитися під час огляду установи, щоб начальник установи забезпечив доступ до цих документів (інформації);
- ▶ з'ясовує:
 - кількість вихованців, на яку розрахований заклад, та кількість дітей, які утримуються в закладі на дату проведення моніторингового візиту;

24 Стаття 188-40 Кодексу України про адміністративне правопорушення.

- кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, зокрема тих, опіку і піклування над якими виконує заклад;
- рівень укомплектованості персоналом (педагогічним, медичним, психологами тощо).

Моніторинг проводиться за участю персоналу закладу (бажано одна особа на кожну підгрупу моніторингової групи).

Особливості проведення візиту:

- ▶ не можна зривати навчальний процес;
- ▶ спочатку слід ознайомитися з житловими приміщеннями, забезпеченням реабілітаційними послугами, провести бесіди з педагогічним і медичним персоналом;
- ▶ спілкування з вихованцями відбувається по завершенні навчання.

Під час візиту з'ясовується наявність дружньої та комфортної атмосфери для вихованців

- ▶ наявність заходів щодо недопущення всіх видів насильства (які вживаються превентивні заходи);
- ▶ наявність механізмів реагування на прояви насильства;
- ▶ створення і забезпечення вільного доступу до позанавчальної діяльності;
- ▶ забезпечення надання психологічних консультацій та психосоціальної підтримки;
- ▶ направлення учнів для отримання зовнішньої допомоги в разі потреби.

3.3. Огляд приміщень

Дисциплінарні приміщення

Офіційних дисциплінарних приміщень у спецшколі/НРЦ немає, але можуть використовуватися для цього будь-які приміщення, де можуть закривати (ізолювати) вихованців. Тому оглядові підлягають усі приміщення закладів.

Функціональні групи приміщень

У приміщеннях закладів передбачаються функціональні групи приміщень²⁵:

- ▶ спальні кімнати;
- ▶ роздягальні;
- ▶ кімнати для лагодження одягу;
- ▶ кімнати для відпочинку і дозвілля,
- ▶ санвузли і душові (окремо для хлопчиків і дівчаток);
- ▶ кімнати особистої гігієни дівчаток;
- ▶ кімнати для зберігання сезонного одягу та взуття;
- ▶ кімнати для сушіння одягу та взуття;
- ▶ кімнати для вихователів;
- ▶ кімнати для приготування завдань та індивідуальних занять.

Навчальні приміщення (навчальні кабінети)

Групи спортивно-фізкультурних приміщень, до якої входять спортивний зал, басейн, кабінет для занять з ритміки, вправ на тренажерах²⁶.

Приміщення медичного блоку

До складу медичних приміщень закладів можуть входити: кабінети лікаря, кабінет старшої медичної сестри та ін.

У медичному кабінеті повинні бути набори лікарських засобів для невідкладної медичної допомоги і протишокової терапії, стерильний перев'язувальний матеріал, засоби для оброблення пошкоджених ділянок шкіри. В аптечній шафі, що замикається, зберігаються лікарські засоби окремо для зовнішнього та внутрішнього застосування, а також для надання невідкладної допомоги (обов'язкова наявність інструкцій з надання невідкладної допомоги)²⁷.

Медичні працівники щоденно проводять амбулаторне приймання дітей. Звернення учнів реєструються в журналі амбулаторного

²⁵ Пункт 3.23 ДСанПін.

²⁶ Пункт 3.26 ДСанПін.

²⁷ Пункт 13.5 ДСанПін.

приймання. Дітей з гострими формами захворювання тимчасово направляють до ізолятора.

У медичному блоці повинен бути комплект протипедикульозних засобів: фартух клейончастий, косинки клейончасті (2–3 шт.), рукавички гумові, машинка для стрижки волосся, лупа, густий гребінь, спиртівка, вата, столовий оцет або 5-10-процентна оцтова кислота, оцинковане відро для знезаражування або спалювання волосся, клейончастий або бавовняний мішок для одягу дитини, у якої встановлено педикульоз, протипедикульозні препарати.

Для запобігання занесенню інфекційних, контагіозних шкірних хвороб і педикульозу медичні працівники проводять профілактичні огляди учнів після вихідних, святкових днів і канікул. Усі випадки інфекційних хвороб реєструють у журналі²⁸.

Ізолятор повинен бути розрахований не менше ніж на два види інфекцій (повітряно-крапельні та кишкові), відокремлений від інших приміщень медичного блоку шлюзом з умивальником і мати окремий вихід на ділянку, санвузол та душову. Палати ізолятора повинні бути непрохідними, розташовуватися суміжно з кімнатою медичної сестри. Кількість ліжок у палатах ізолятора встановлюється з розрахунку не менше ніж 5 % від загальної кількості²⁹.

Харчоблок повинен мати:

- ▶ обідній зал з розрахунку 1,6 м² (для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату – 2,3 м²) на одне місце за умови харчування всіх вихованців у 2 зміни. Умивальники розташовують у розширених проходах до обіднього залу (шириною не менше ніж 3,6 м) з розрахунку 1 умивальник на 20 місць; для учнів з порушеннями зору – 1 умивальник на 10 місць; для учнів з розумовою відсталістю – 1 умивальник на 15 місць³⁰.
- ▶ кухню з роздавальнею (заготівельний цех, кімната для кухонного посуду, кладова добового запасу продуктів, кладова для сухих продуктів, кладова для овочів, побутова кімната дня персоналу з санвузлом, душовою, роздягальною тощо).

²⁸ Пункти 13.11–13.12 ДСанПін.

²⁹ Пункт 3.41 ДСанПін.

³⁰ Пункт 3.37 ДСанПін.

Дотримання санітарних норм у роботі харчоблоку: наявність журналів бракеражу готової продукції, журналу здоров'я працівників харчоблоку, санітарні книжки працівників харчоблоку тощо³¹.

3.4. Спілкування

При спілкуванні з дітьми з особливими освітніми потребами НЕОБХІДНО:

- ▶ дотримуватися пріоритетів інтересів дитини: якщо їй важко, не хоче спілкуватися, то припинити спілкування (подякувати і заохотити її – ми ще будемо в інтернаті, якщо хочеш, ми поговоримо ще, твоя думка дуже важлива/з тобою дуже цікаво);
- ▶ бути доброзичливим і чесним,
- ▶ використовувати слова, зрозумілі дитині;
- ▶ називати її на ім'я;
- ▶ уникати питань, які можуть травмувати дитину (про дім, батьків, домашніх улюбленців, куди б хотіла поїхати);
- ▶ питання ставити в межах її життя в спецшколі/НРЦ;
- ▶ не дивитися в очі дитини весь час (дитині некомфортно), але погляд має бути спрямований в її бік або на неї (зокрема, на руки);
- ▶ питання ставити прості, по одному;
- ▶ не давати обіцянок дитині.

Підготовчий етап індивідуального опитування:

- ▶ вибрати кімнату, в якій дитина почувалася б комфортно (це не може бути кабінет лікаря, директора, учительська...);
- ▶ вибрати місце для опитування (можливість сидіти навпроти на одному рівні «очі-в-очі»);
- ▶ дізнатися про особливості захворювання і бажано статус дитини.

31 Пункти 8.9–8.11, додаток 5 ДСанПін.

Налагодження контакту:

- ▶ представлення «Я – ..., моя робота – захищати права людини» (для менших дітей, старших – назвати про візит національного превентивного механізму і свою роль простими словами);
- ▶ запитати ім'я і прізвище дитини і дозвіл на спілкування («Можна з тобою поговорити? Можна я для себе бути робити замітки, щоб не забути, що уточнити?»);
- ▶ допомогти подолати страх і невпевненість дитини (зауважити, що в дитини гарне ім'я, зачіска, голос тощо..., запитати який настрій, як пройшов день, чи подобається погода..., запропонувати подивитись іграшку/книгу... ближче);
- ▶ пояснити мету і правила бесіди: можливість дитини уточнювати, не відповідати, зробити перерву, ставити питання тощо;
- ▶ у маленької /з інтелектуальною недостатністю дитини з'ясувати, чи правильно розуміє різницю між правдою і вигадкою, використовує поняття «добре-погано» (на конкретних прикладах: «зараз вечір/темно/холодно – це правда чи вигадка?», «битися – це добре чи погано?»). Зазначити, що для вас важливо, щоб дитина не фантазувала, а говорила правду.

Етап опитування (безпосереднього спілкування):

Дати дитині можливість розповідати:

- ▶ наприклад, як проходить день у спецшколі/НРЦ;
- ▶ як вихованці проводять вихідні дні (якщо дитина не їздить додому);
- ▶ що відбувається в спецшколі/НРЦ, якщо хтось захворів;
- ▶ що відбувається в спецшколі/НРЦ, якщо хтось побився між собою тощо.

За допомогою уточнення простими зрозумілими запитаннями з'ясувати основні питання (намагатися коректно направляти бесіду для з'ясування необхідної інформації):

- ▶ наявність насильства/принизливого ставлення;
- ▶ за що і яке може бути покарання;
- ▶ чи достатнє харчування/смачно;
- ▶ як надається медична допомога,

- ▶ наявність доступу до води;
- ▶ можливість вільно відвідувати туалетні та душові кімнати;
- ▶ які є обмеження;
- ▶ як часто гуляють;
- ▶ чи є контакти з зовнішнім світом;
- ▶ чи є кишенькові гроші (у дитини-сироти/дитини, позбавленої батьківського піклування);
- ▶ кому можна поскаржитися, якщо ображають тощо.

Кінцевий етап:

- ▶ подякувати за бесіду;
- ▶ пояснити ще раз, для чого буде використана інформація (щоб сприяти покращенню...усуненню ... (недоліків), зміни ...);
- ▶ пояснити, що дитина (старша) може в разі потреби звертатися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (залишити контакти).

Якщо проводиться анкетування, пояснюється:

- ▶ мета проведення;
- ▶ принцип анонімності;
- ▶ що всі відповіді правильні, неправильних в анкеті немає.

Для проведення анкетування заздалегідь підготувати достатню кількість анкет, ручок.

Спілкування з медичним персоналом

З'ясовується:

- ▶ наявність можливості надання екстреної або невідкладної медичної допомоги (наявність укладок, обізнаність персоналу, який залишається вночі, з їх застосуванням у разі потреби до прибуття бригади екстреної допомоги або лікаря);
- ▶ стан забезпечення медперсоналом, необхідними медикаментами, медичним обладнанням;

- ▶ як організовано надання лікарської допомоги (наявність у штаті лікарів, ліцензії на господарську діяльність з медичної практики, договору про надання медичних послуг з лікарнею (ЦРЛ, дитячою лікарнею), укладання декларації з сімейним лікарем про надання послуг первинної медичної допомоги тощо);
- ▶ як забезпечується надання вторинної та третинної медичної допомоги вихованцям (зокрема дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування);
- ▶ ознайомлення з медичною документацією вихованців щодо проходження щорічного медичного огляду (перевірити для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, опіку над якими виконує заклад, – має бути двічі на рік)³².

3.5. Аналіз документації:

Акцент у візиті робиться на спілкуванні з дітьми, аналіз документації дає можливість перевірити отриману інформацію під час візиту.

Медична документація дає можливість з'ясувати (у разі потреби):

- ▶ виконання рекомендацій лікарів, наданих під час щорічних оглядів, стаціонарного лікування, консультацій спеціалістів щодо проведення лікувально-профілактичних заходів (у медичній картці дитини);
- ▶ проведення щорічних медичних оглядів (для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – двічі на рік) (форма первинної облікової документації № 086-1/о «Довідка учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду»³³);
- ▶ призначення дієтичного харчування (списки дітей, яким призначена дієта);
- ▶ санітарні книжки персоналу і журнал здоров'я персоналу харчоблоку (журнал заповнюється вранці щодня і підпис медпрацівник

32 Стаття 34 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

33 Наказ МОЗ України від 16.08.2010 №682 «Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів».

ставить напроти кожного прізвища працівника, санітарні книжки – раз на 6 місяців);

- ▶ чи направляють дітей на стаціонарне лікування до закладів з надання психіатричної допомоги на покарання (записи в медичні картці дитини, епікриз після стаціонарного лікування);
- ▶ чи фіксуються і розслідуються випадки травматизму вихованців (журнал обліку випадків травматизму (форма не затверджена));
- ▶ чи повідомляються органи поліції про випадки травматизму кримінального характеру.

Ознайомлення з іншою документацією відбувається в разі виявлення грубих порушень чи недоліків (наприклад, виявлення агресивності дитячого середовища, фактів погіршення стану здоров'я вихованця через брак належного реабілітаційного процесу, брак необхідних технічних засобів реабілітації, що значно ускладнює життя дитини в закладі, обмеження життя вихованця територією закладу).

За таких умов необхідно:

- ▶ ознайомитися з організацією навчально-виховного процесу (річним планом роботи закладу; планом виховної роботи школи, плани вихователів тощо);
- ▶ з'ясувати, чи надають інклюзивно-ресурсні центри комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини³⁴;
- ▶ переглянути документацією практичного психолога (плани, методики і програми) та документацію з питань соціальної адаптації вихованців (плани вихователів, соціального працівника).

3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва закладу

За результатами проведеного візиту учасники моніторингової групи обговорюють виявлені порушення та повідомляють про них керівництву закладу. Вислуховуються пояснення керівництва закладу про причини та умови, які створюють підґрунтя для таких порушень, а також про інші проблеми закладу.

³⁴ Пункт 39 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого Постановою КМУ від 12.07. 2017 № 545.

У разі незгоди керівника установи з виявленими порушеннями керівник моніторингової групи пропонує останньому написати письмове пояснення з цього питання та надати необхідні документи на підтвердження своєї позиції.

Наголошується на тому, що звіт буде направлений до відповідних органів виконавчої влади. У разі усунення недоліків до завершення написання звіту, керівництву закладу надається можливість надіслати керівникові моніторингової групи на електронну пошту фотофіксацію результатів вжитих заходів, зазначена інформація обов'язково матиме відображення у звіті.

За результатами моніторингового візиту готується звіт згідно з рекомендаціями, наведеними в Додатку 10 до цих Методичних рекомендацій.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1.

АЛГОРИТМИ ДІЙ ПРИ ВИЯВЛЕНІ ОЗНАК НЕНАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ

№ з/п	Виявлена інформація про порушення	Способи перевірки інформації	Алгоритм дій/ рекомендації
1.	Якщо виявлені ознаки насильства (синці, ушкодження)	1) з'ясувати в медичній документації, чи зафіксовано надання допомоги; чи проводилося з'ясування причин, чи зафіксовано факт в журналі передавання зміни; 2) провести анонімне анкетування (додаток 7–8)	Якщо є свідчення про застосування насильства з боку персоналу – слід надіслати повідомлення до Національної поліції України, викликати незалежного лікаря (ЦРЛ) для огляду ушкоджень

2.	<p>Якщо виявлені факти булінгу (<i>спостереження дають підстави для підозри, що в закладі застосовується булінг – наприклад, одна з вихованок перебуває відокремлено від інших, дуже засмучена, не йде на контакт, діти явно над нею насміхаються тощо</i>)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) провести анонімне анкетування (додаток 7–8); 2) провести опитування дітей; 3) провести опитування персоналу 4) перевірити документацію психолога, вихователів 	<p>Якщо є свідчення про факти булінгу необхідно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) надіслати повідомлення до Національної поліції України; 2) скерувати рекомендації для облдержадміністрації щодо надання допомоги відповідних фахівців для налагодження дружньої та комфортної для вихованців атмосфери; 3) надати рекомендації керівництву закладу щодо розроблення плану заходів щодо превенції булінгу
----	---	---	--

3.	Якщо виявлено практику направлення вихованців до закладу з надання психіатричної допомоги без поважних причин	<p>1) провести анонімне анкетування (додаток 6);</p> <p>2) перевірити в медичній документації вихованця наявність записів лікаря-психіатра, обґрунтованість направлення на лікування;</p> <p>3) якщо госпіталізуються діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, до 14 років, то з'ясувати, хто надавав усвідомлену згоду на госпіталізацію (має надавати законний представник)³⁵ і чи поінформовано про цей факт службу у справах дітей³⁶;</p> <p>4) якщо стаціонарну психіатричну допомогу отримувала дитина віком 14–18 років, ознайомитися з епікризом (випискою) і з'ясувати в дитини, чи надавала вона письмову згоду на госпіталізацію і лікування, якщо ні – має бути рішення суду³⁷</p>	<p>У разі підтвердження порушень:</p> <p>1) надіслати повідомлення до Національної поліції України;</p> <p>2) скерувати рекомендації для облдержадміністрації щодо проведення перевірки правомірності перебування вихованців на стаціонарному лікуванні;</p> <p>3) надати рекомендації керівництву закладу припинити практику направлення дітей на лікування як покарання.</p>
----	---	---	--

35 Стаття 13 Закону України «Про психіатричну допомогу».

36 Пункт 3.5 Порядку надання психіатричної допомоги дітям, затвердженого Наказом МОЗ України від 18.05.2013 № 400 «Про вдосконалення порядку надання психіатричної допомоги дітям».

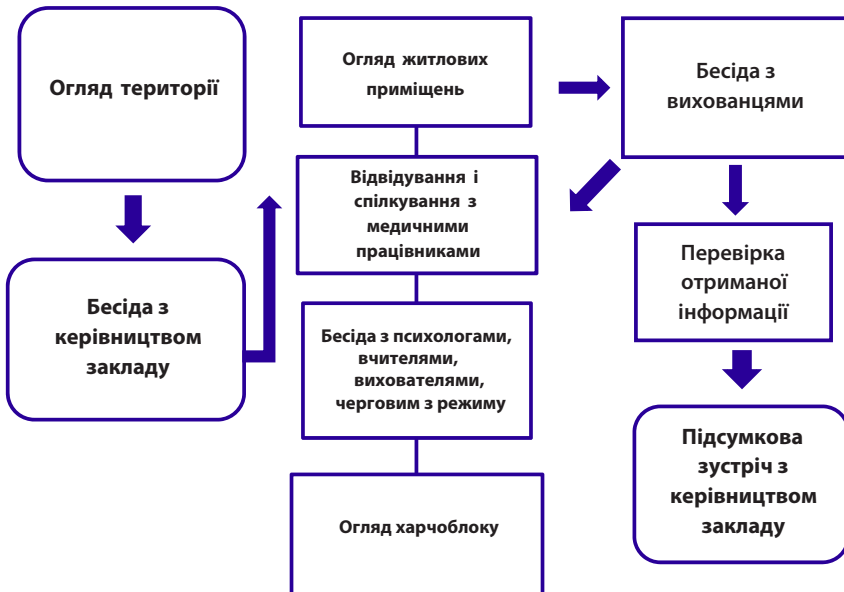
37 Стаття 14 Закону України «Про психіатричну допомогу».

4.	<p>Вихованці скаржаться, що їх обзиває персонал, їм забороняють дивитися телевізор, зачиняють в окремій кімнаті на покарання за те, що бігали по коридору (порушували дисципліну)</p>	<p>З'ясувати, чи в закладі існує система заохочення і дисциплінарних стягнень, чи знають вихованці свої обов'язки, чи обізнаний персонал з процедурою накладання стягнення, чи є можливість висловлення думки для дитини³⁸ і представників дітей (самоврядування) при ухваленні рішень (педрадою, директором тощо)</p> <p>Провести анкетування (додаток 6)</p>	<p>Надати рекомендації керівництву закладу щодо:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) припинення практики свавільного покарання, що може принижувати гідність дитини³⁹; 2) визначення і закріплення наказом правил поведінки вихованців, прав і обов'язків, встановлення порядку накладання стягнення і ознайомлення з ними вихованців і персоналу; 3) проведення навчання з персоналом щодо особливостей спілкування з дітьми, заборони катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження і покарання.
----	---	---	--

38 Стаття 13 Конвенції ООН про права дитини.

39 Стаття 12 Закону України «Про охорону дитинства».

ДОДАТОК 2. ОРІЄНТОВНИЙ МАРШРУТ ВІЗИТУ

ДОДАТОК 3. СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ

Право	Посилання на нормативний акт
Право не бути підданим катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню	Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Стаття 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання Стаття 37 Конвенції про права дитини Стаття 28 Конституції України Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» Стаття 127 Кримінального кодексу України Стаття 173-4 Кодексу України про адміністративне правопорушення Лист МОН України від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству»

<p>Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло</p>	<p>Статті 3, 26 Конвенції ООН про права дитини</p> <p>Стаття 48 Конституції України</p> <p>Стаття 8 Закону України «Про охорону дитинства»</p> <p>Статті 8, 18, 23, 26 Закону України «Про охорону дитинства»</p> <p>Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»</p> <p>Положення про спеціальну школу, затверджене Постановою КМУ від 06.03.2019 № 221</p> <p>Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджене Постановою КМУ від 06.03.2019 № 221</p> <p>Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених Наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144</p> <p>Інструкція з організація харчування в дошкільних навчальних закладах, затверджених спільним Наказом МОН України і МОЗ України від 17.04.2006 № 298/227</p> <p>Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України, затверджених Наказом МОН України від 15.08.2016 № 974</p>
--	---

<p>Право на життя</p>	<p>Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод</p> <p>Стаття 6 Конвенції ООН про права дитини</p> <p>Стаття 27 Конституції України</p> <p>Стаття 6 Закону України «Про охорону дитинства»</p> <p>Розділ IX Режим дня і організація навчально-виховного процесу. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених Наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144</p>
<p>Право на охорону здоров'я та медичну допомогу</p>	<p>Стаття 24 Конвенції ООН про права дитини</p> <p>Стаття 49 Конституції України</p> <p>Стаття 6 Закону України «Про охорону дитинства»</p> <p>Статті 59–61 Основ законодавства України про охорону дитинства</p> <p>Статті 26, 34 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»</p> <p>Розділ VII. Обладнання приміщень. Розділ VIII. Харчування. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених Наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144</p>
<p>Право на свободу та особисту недоторканність</p>	<p>Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод</p> <p>Стаття 29 Конституції України</p>

<p>Заборона рабства і примусової праці</p>	<p>Стаття 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод</p> <p>Стаття 32 Конвенції ООН про права дитини</p> <p>Стаття 43 Конституції України</p> <p>Стаття 21 Закону України «Про охорону дитинства»</p>
<p>Право на ефективний засіб юридичного захисту</p>	<p>Стаття 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод</p> <p>Стаття 19 Конвенції ООН про права дитини</p> <p>Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182</p> <p>Стаття 59 Конституції України</p> <p>Статті 3, 9 Закону України «Про охорону дитинства»</p>
<p>Право на повагу до приватного і сімейного життя</p>	<p>Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод</p> <p>Стаття 16 Конвенції ООН про права дитини</p> <p>Стаття 32 Конституції України</p> <p>Розділ III Закону України «Про охорону дитинства»</p>
<p>Право на освіту</p>	<p>Стаття 28 Конвенції про права дитини</p> <p>Стаття 53 Конституції України</p> <p>Стаття 19 Закону України «Про охорону дитинства»</p> <p>Стаття 21 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»</p> <p>Закон України «Про освіту»</p> <p>Розділ IX Режим дня і організація навчально-вихованого процесу. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених Наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144</p>

ДОДАТОК 4. МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Міжнародні:

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;

Конвенція ООН про права дитини;

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, 1984;

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, 2000;

Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила);

Керівні принципи ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, ухваленні в Ер-Ріяді, 1990);

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю;

Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182;

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, 2005;

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, 2007;

Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми, 1980;

Європейська конвенція про здійснення прав дітей, 1996;

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, 1990.

Національні:

Сімейний кодекс України;

Кримінальний процесуальний кодекс України;

Основи законодавства України про охорону здоров'я;

Закон України «Про охорону дитинства»;

Закон України «Про освіту»;

Закон України «Про дошкільну освіту»;

Закон України «Про загальну середню освіту»;

Закон України «Про професійно-технічну освіту»;

Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»;

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»;

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»;

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;

Закон України «Про соціальні послуги»;

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»;

Закон України «Про протидію торгівлі людьми».

Постанови Кабінету Міністрів України:

від 23.04.2003 № 569 «Про затвердження Порядку повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України»;

від 14.01.2004 № 12 «Про порядок надання платних соціальних послуг і затвердження їх переліку»;

від 28.01.2004 № 87 «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей»;

від 25.08.2005 № 823 «Про затвердження Порядку надання одноразової допомоги дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, після досягнення 18-річного віку»;

від 08.09.2005 № 877 «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями»;

від 22.02.2006 № 189 «Про затвердження Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме»;

від 10.07.2006 № 952 «Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей»;

від 30.08.2007 № 1068 «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей»;

від 05.03.2008 № 146 «Деякі питання надання одноразової грошової допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування»;

від 24.09.2008 № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»

від 08.12.2009 № 1318 «Про затвердження Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів»;

від 12.07.2017 № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр»;

від 06.03.2019 № 221 «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр»;

від 26.06.2019 № 552 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом "гроші ходять за дитиною", оплати послуг із здійснення патронату над дитиною та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя, підтримки малих групових будинків.

Накази міністерств та нормативно-правові акти інших відомств:

МОН України і МОЗ України від 17.04.2006 № 298/227 «Про затвердження Інструкції з організація харчування в дошкільних навчальних закладах»;

Міністерства сім'ї, молоді та спорту України, МОН України, МОЗ України від 02.02.2007 № 302/80/49 «Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання»;

МОН України від 05.12.2008 № 1105 «Про затвердження Типових штатних нормативів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»;

МОН України від 15.08.2016 № 974 «Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України»;

МОН України від 16.04.2019 № 367 «Про затвердження порядку, переведення та відрахування учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної середньої освіти»;

Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу, затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63;

Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених Наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144;

Державні будівельні норми України «Заклади освіти» ДБН В.2.2-3:2018.

ДОДАТОК 5.

ВИДИ І ПРОЯВИ

НАСИЛЬСТВА

Фізичне насильство – це форма насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, завдання побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Прояви фізичного насильства:

- ▶ синці, забиті місця, наявність частково залікованих попередніх травм, сліди укусів тощо;
- ▶ перешкоджання вільному пересуванню;
- ▶ примус вживати алкогольні або наркотичні речовини чи речовини, що погіршують здоров'я або можуть призвести до смерті людини;
- ▶ створення ситуацій, що несуть ризик чи загрозу життю та здоров'ю;
- ▶ погрожування зброєю чи іншими предметами, що можуть завдати фізичної шкоди.

Сексуальне насильство – протиправне посягання на статеву недоторканність, а також дії сексуального характеру щодо вихованця.

Прояви сексуального насильства:

- ▶ зґвалтування;
- ▶ примушування до статевих стосунків;
- ▶ торкання до інтимних частин тіла без згоди особи;

- ▶ примушування спостерігати за статевим актом (зокрема дивитися порнопродукцію), демонстрація дитині (підліткові) статевих органів (ексгібіціонізм); демонстрація акту онанізму;
- ▶ втягування дитини в заняття дитячою проституцією або дитячою порнографією тощо;
- ▶ примушування до заняття проституцією.

Психологічне насильство – це насильство шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження або пригнічення волі вихованця, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність особи захистити себе або завдається шкода психічному здоров'ю.

Прояви психологічного насильства:

- ▶ приниження вихованця;
- ▶ тиск неформальних лідерів;
- ▶ постійна критика та насмішки;
- ▶ безпідставні звинувачення та формування почуття провини;
- ▶ ігнорування почуттів особи;
- ▶ образа переконань, що мають цінність для вихованця;
- ▶ переслідування, залякування;
- ▶ погрози (направити до психлікарні, іншого інтернату, фізичного насильства);
- ▶ підбурювання до самогубства;
- ▶ примус до протизаконних дій;
- ▶ обмеження в контактах із близькими та друзями, у виборі кола спілкування;
- ▶ примушування спостерігати за насильством над іншими людьми чи тваринами тощо.

Психологічне насильство часто спричиняє депресії, нервові розлади, загострення хронічних захворювань, і навіть призводить до самогубства.

Економічне насильство – умисне позбавлення їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними тощо⁴⁰.

Прояви економічного насильства:

- ▶ звітність за витрачені гроші;
- ▶ примушування до жебрацтва тощо.

Булінг (цькування) – діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого⁴¹.

Типові ознаки булінгу (цькування):

- ▶ систематичність (повторюваність) діяння;
- ▶ наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- ▶ дії або бездіяльність кривдника, наслідок яких – заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого⁴².

Булінг у середовищі неповнолітніх виявляється через різні акти фізичного або психологічного насильства. Тому окремі прояви булінгу можна кваліфікувати як різновид катування серед неповнолітніх.

40 Лист МОН від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству».

41 Стаття 173-40 Кодексу України про адміністративне правопорушення.

42 Пункт 3-1 статті 1 Закону України «Про освіту».

ДОДАТОК 6. АНКЕТА ЩОДО НАПРАВЛЕННЯ ВИХОВАНЦІВ ДО ЗАКЛАДУ З НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Якщо направляють дітей до психіатричної лікарні, то це відбувається через _____ (вибери номер)

1. Був конфлікт з вчителем (вихователем)

2. Боліла голова (або щось інше)

3. За бійки

4. Погане навчання

5. Весь час нервує, злиться

6. Втікав (втікала)

ДОДАТОК 7.

АНКЕТА ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ВИХОВАНЦІВ НАСИЛЬСТВА

Дорослі застосовують різноманітні методи підтримки дисципліни серед дітей. Чи траплялося з тобою чи твоїми друзями щось подібне?

(Будь ласка, відміть усе, що траплялося, – постав у клітинці)

	так	ні
Викликали для розмови до директора	☐	☐
Оголошували догану при дорослих або дітях	☐	☐
Фізично карали	☐	☐
Позбавляли чогось (прогулянок, солодкого)	☐	☐
Замикали одного/одну в кімнаті	☐	☐
Забирали особисті речі	☐	☐
Погрожували відправити до лікарні	☐	☐
Старші діти спостерігали, щоб ви не порушували дисципліну і «розбиралися» з порушниками	☐	☐
На ніч замикали спальні кімнати ззовні	☐	☐
Інші приклади (впиши, будь ласка)		

ДОДАТОК 8.

АНКЕТА ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА

Іноді дітей та підлітків можуть ображати інші люди

Хто-небудь на тебе кричав,
принижував, обзивав,
поширював чутки,
присоромлював, висміював?

	Хто це робив?	Де це відбу- валося?
жодного разу ☐	дорослий /дорослі ☐	в інтернаті/ центрі ☐
1 раз ☐	група дітей/ підлітків ☐	на вулиці/ у дворі ☐
2–3 рази ☐	дитина/ підліток ☐	в іншому міс- ці (напиши) ☐

Хто-небудь тебе пхнув, вда-
рив, побив, скрутив вухо чи
щось подібне?

	Хто це робив?	Де це відбу- валося?
жодного разу ☐	дорослий /дорослі ☐	в інтернаті/ центрі ☐
1 раз ☐	група дітей/ підлітків ☐	на вулиці/ у дворі ☐
2–3 рази ☐	дитина/ підліток ☐	в іншому міс- ці (напиши) ☐

Якщо тебе образили, то хто може тобі допомогти?

інша дитина дорослий ніхто

ДОДАТОК 9. КАРТА СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ВИХОВАНЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ ТА НАВЧАЛЬНО- РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Дата та час проведення візиту: _____

Огляд території навколо закладу

наявність зупинки транспорту загального користування біля закладу (так/ні)	
наявність вихованців на території навколо закладу (так/ні)	
можливість та зручність території навколо закладу для прогулянок, особливо маломобільних осіб (зокрема, пандус (ширина 1,2 м при одnobічному русі і 1,8 м – при двобічному, поручні мають бути безперервними та з обох боків, поверхня повинна бути шорсткою, маркування жовтою фарбою для осіб з порушеннями зору)	
безпе́чність території навколо закладу (наявність огорожі, наближеність до дороги тощо)	

<p>площа та облаштування ігрових майданчиків (групові майданчики площею з розрахунку не менше ніж 7,5 м² на 1 дитину та тіньові навіси за кількістю групових майданчиків. Майданчики повинні мати трав'яне та частково ґрунтове покриття. Тіньові навіси мають бути площею не менше ніж 40 м² із загорожею з південної та західної сторін та дерев'яною підлогою)</p>	
---	--

Спілкування з керівництвом

ПІБ керівника закладу	
ПІБ супровідних осіб	
<p>З'ясувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ кількість вихованців, на яку розрахований заклад; ▶ кількість дітей, які утримуються в закладі на дату проведення моніторингового візиту; ▶ кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, зокрема тих, опіку і піклування над якими виконує заклад; ▶ рівень укомплектованості персоналом (педагогічним, медичним, психологами тощо) 	
З'ясувати структуру закладу (кабінети психологічної роботи, приміщення медпункту/медичної частини (зокрема ізолятор), харчоблок)	
Проблемні питання, озвучені керівництвом установи	

Спілкування з вихованцями

Під час спілкування з вихованцями необхідно з'ясувати відповіді на такі питання:

- ▶ наявність насильства/принизливого ставлення;
- ▶ за що і яке може бути покарання;
- ▶ які є обмеження;
- ▶ кому можна поскаржитися, якщо ображають;
- ▶ чи навчаються і чи подобається навчання;
- ▶ чи достатнє харчування/смачно;
- ▶ як надається медична допомога;
- ▶ наявність доступу до води;
- ▶ можливість вільно відвідувати туалетні та душові кімнати;
- ▶ як часто гуляють;
- ▶ чи є контакти з зовнішнім світом;
- ▶ з'ясувати, чи є скарги.

Група	Прізвище і ім'я	Питання

Огляд приміщень

Забезпечення умов проживання/ житлові приміщення	Опис
Житлові осередки <i>(роздягальня, приміщення для сушіння верхнього одягу та взуття, спальні, ігрові, навчальні приміщення та кімнати відпочинку (для старших вікових груп))</i>	
Спальні приміщення <i>(такі приміщення для хлопчиків і дівчаток старшого віку розміщуються в різних блоках або на різних поверхах)</i>	
Норма площі на одного вихованця: <i>(спальних кімнат – 6,0 м² на одного учня з порушеннями опорно-рухового апарату, які переміщуються на кріслах-колясках, і 5,0 м² – на інших вихованців. Спальні кімнати для дітей шкільного віку розраховуються не більше ніж на чотири особи та повинні бути окремими для хлопчиків та дівчаток)</i>	
Кількість дітей в одній кімнаті	
Наявність меблів у спальних кімнатах <i>(ліжко – якість матраца, чистота постільної білизни; приліжкова тумбочка, стіл та стільці, шафа для речей)</i>	
Наявність замків на дверях кімнат (так/ні)	
Комфорт і чистота в житлових кімнатах <i>(зокрема, зміна постільної білизни, рушників проводиться в разі забруднення, але й не менше ніж 1 раз на тиждень)</i>	
Забезпечення безперешкодного доступу до туалету <i>(унітази в туалетних встановлюють для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку у відкритих кабінах, для дітей середнього і старшого шкільного віку – в кабінетах з дверима)</i>	

<p>Можливість митися (розміри кабін санвузлів для дітей, які пересуваються на кріслах-колясках, повинні мати ширину не менше ніж 1,65 м і довжину – 1,8 м; двері повинні відчинятися назовні. У кабінах санвузлів необхідно передбачати умивальники, що обладнані кранами з приводом важільного типу; кабінки повинні мати систему сигналізації, ручки дверей та замкачі важільного типу, а також мати можливість відчинення замкнених дверей ззовні. У приміщеннях санвузлів, душових кабін, гігієнічних кімнатах необхідно передбачати встановлення поручнів на двох рівнях – 0,7 м та 0,9 м)</p>	
<p>Забезпечення безперешкодного доступу до питної води</p>	
<p>Температурний режим у приміщеннях (має бути від +18°C до +22°C)</p>	
<p>Рівень освітлення (природного, штучного)</p>	
<p>Наявність ґрат на вікнах (так/ні), двостулкові ґрати або ні</p>	
<p>Наявність планів евакуації вихованців на випадок пожежі</p>	
<p>Обізнаність персоналу з порядком виклику підрозділів оперативно-рятувальної служби та дій у разі виникнення пожежі (черговий зобов'язаний мати при собі комплект ключів від дверей евакуаційних виходів, електричний ліхтар)</p>	
<p>Кімната для спілкування з батьками (наявність, облаштування)</p>	
<p>(інша інформація, у разі потреби)</p>	

<p>Дисциплінарні приміщення <i>(офіційних дисциплінарних приміщень у закладах немає, але можуть використовуватися для цього будь-які приміщення, де можуть замикаати (ізолювати) вихованців. Тому оглядові підлягають усі приміщення закладу, опитати, чи не замикають вихованців в ізоляторі/ карантинному приміщенні)</i></p>	
<p>Навчальні приміщення (класи) <i>(облаштування, наявність підручників, освітлення, температура, пристосованість для дітей з особливими потребами, наявність ґрат на вікнах тощо)</i></p>	
<p>Забезпечення медичної допомоги</p>	
<p>Наявність медичних приміщень:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ кабінету лікаря; ▶ кабінету старшої медичної сестри; ▶ кімнати чергової медсестри; ▶ ізолятора <p><i>(не менше ніж на два види інфекцій (повітряно-крапельні та кишкові), відокремлений від інших приміщень медичного блоку шлюзом з умивальником і повинен мати окремий вихід на ділянку, санвузол та душову. Кількість ліжок у палатах ізолятора встановлюється з розрахунку не менше ніж 5 % від загальної кількості дітей); приміщення для приготування дезінфекційних засобів і зберігання інвентарю для прибирання</i></p>	
<p>Правомірність надання медичної допомоги медичним персоналом <i>(наявність ліцензії на господарську діяльність з медичної практики)</i></p>	
<p>Як забезпечується можливість надання невідкладної домедичної допомоги?</p>	

Як організовано щорічні огляди вихованців лікарями (зокрема, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа – двічі на рік)?	
Чи забезпечується виконання рекомендацій лікарів, наданих під час щорічних оглядів?	
Чи забезпечується диспансерний нагляд за дітьми, які мають хронічні захворювання?	
Чи забезпечується надання в разі потреби вторинної та первинної медичної допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа?	
Яка кількість медичного персоналу працює в закладі (наявність вакансій)?	
Як, де і з якою періодичністю проводяться заняття з підвищення кваліфікації лікарів та середнього медичного персоналу?	
Хто з медичного персоналу залишається в установі на ніч?	
Умови зберігання медикаментів, терміни придатності	
Чи є доступ до послуг стоматолога?	

Забезпечення належного харчування	Опис
Наявність 4-разового харчування (зокрема й дієтичного)	
Періодичність споживання їжі (чітко встановлені години з 4-годинними інтервалами між ними)	
Харчоблок обідній зал (з розрахунку не менше ніж 1 м ² на одне місце, при обідньому залі (їдальні) умивальня з розрахунку 1 умивальник на 20–25 місць)	
кухня з роздавальною (заготівельний цех, кімната для кухонного посуду, комора з добовим запасом продуктів, комора для сухих продуктів, комора для овочів, побутова кімната дня персоналу з санвузлом, душовою, роздягальною тощо)	
Наявність перспективного меню (10-денне чи 2-тижневе складається на зимо-во-весняний і літньо-осінній періоди року з урахуванням наявності сезонних продуктів)	
Дотримання санітарних норм у роботі харчоблоку (наявність журналів бракеражу готової продукції, журналу здоров'я працівників харчоблоку, санітарних книжок працівників харчоблоку)	
Відповідність продуктів харчування для приготування страв до меню розкладки на день візиту (так/ні)	
Відповідність приготовлених страв до технологічних карток приготування страв (так/ні)	

Забезпеченість контактів з зовнішнім світом, права на скаргу	
Наявність інформації про права і обов'язки дітей <i>(на видному місці в доступній для дітей формі)</i>	
Розміщення в доступному місці інформації про національну гарячу лінію для дітей, адреси та телефони посадових осіб (зокрема, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) та гарячих ліній, на які вони можуть звертатись у разі порушення їх прав та інтересів	
Забезпечення можливості конфіденційного телефонування на гарячу лінію	
Наявність у доступному місці скриньки для скарг Забезпечення можливості конфіденційного вкидання скарг у скриньку	
Наявність механізму розгляду скарг	
Наявність самоврядування вихованців	

Підбиття підсумків з керівництвом закладу

Позитив	Проблеми і недоліки

ДОДАТОК 10. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАПОВНЕННЯ ЗВІТУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВОГО ВІЗИТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ДО СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ- ІНТЕРНАТУ ТА НАВЧАЛЬНО- РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

1. Загальні положення

1. За результатами проведення моніторингового візиту повинен бути підготовлений звіт, в якому відображається інформація про:
 - ▶ склад моніторингової групи;
 - ▶ об'єкт моніторингу;
 - ▶ виявлені порушення конституційних прав та свобод вихованців;
 - ▶ рекомендації адміністрації місць несвободи, обласним державним адміністраціям, іншим державним органам, зокрема правоохоронним (за необхідності), органам місцевого самоврядування щодо усунення виявлених порушень.
2. Звіт формує керівник моніторингової групи на підставі інформації та матеріалів, наданих усіма членами групи.

II. Вимоги до змісту звіту

3. У вступній частині звіту зазначається:

- ▶ інформація про дату візиту;
- ▶ дані про об'єкт моніторингу (назва відповідно до установчих документів);
- ▶ склад моніторингової групи (ПІБ, посади працівників Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, регіональних координаторів взаємодії з громадськістю, ПІБ громадських моніторів);
- ▶ ПІБ і посада керівника установи;
- ▶ адреса установи;
- ▶ коротка інформація про установу.

Звіт за результатами моніторингового візиту	
до _____	
(повна назва органу/установи, моніторинг якого/ї проводиться)	
« _____ » _____ 20 _____	_____
	(місце складання звіту)
Склад моніторингової групи:	
1. ПІБ, посада.	
2. ПІБ громадського монітора.	
Керівництво установи:	
1. ПІБ, посада. _____	
Відповідно до вимог статті 19 ¹ Закону України «Про Уповноваженого Верховного Верховної Ради України з прав людини», працівники Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини разом із представниками громадськості _____ року провели моніторинговий візит до _____, яка розташована за адресою: _____.	
Установа функціонує з _____ року.	

Структура установи: _____

_____.

(штатна чисельність працівників (вчителів, вихователів, спеціалістів-дефектологів, наявність вакантних посад та їх перелік).

Планове та фактичне наповнення: _____.

Кількість дітей, які перебувають станом на дату моніторингового візиту _____, з них:

_____ діти-сироти;

_____ діти, позбавлені батьківського піклування;

_____ діти з інвалідністю;

_____ вихованці дошкільних груп.

4. Якщо візит повторний, зазначається, коли відбувся попередній візит і які були надані рекомендації за його результатами.

Попередній моніторинговий візит проводився у _____ році. За його результатами було надано такі рекомендації:

1. _____.

2. _____.

3. _____.

5. Наступним блоком у звіті відображаються позитивні сторони в діяльності закладу щодо забезпечення прав вихованців, а також покращення, що відбулися після попереднього візиту національного превентивного механізму (наприклад, проведено ремонт приміщень, забезпечено вихованців усіма необхідними меблями, одягом, харчами тощо), а також стан виконання наданих рекомендацій.

Приклад

Навчально-реабілітаційний центр отримав ліцензію на ведення господарської діяльності з медичної практики та створив умови для лікування та реабілітації дітей у закладі. Два-три рази на рік діти проходять курс синглетотерапії, проводиться вітамінізація страв та фізіотерапевтичні заходи за призначенням лікаря.

6. Також обов'язково зазначається кількість дітей та співробітників закладу, з якими проведено спілкування (інтерв'ю).

7. Наступний блок звіту – виявлені порушення конституційних прав людини і громадянина.

Зазначається: «Під час моніторингового візиту виявлено такі порушення прав та свобод людини:».

8. Далі викладаються виявлені порушення за пунктами, кожен з яких починається із зазначення права, яке порушено (*наприклад, право на захист від катувань, жорстокого поводження (стаття 28 Конституції України)*).

9. Першим пунктом зазначаються порушення права на захист від катувань, жорстокого поводження (стаття 28 Конституції України). В описовій частині порушення зазначається, в чому суть виявлених порушень, якими документами або іншою інформацією це підтверджується.

Описується суть порушення, зазначаються джерела інформації про порушення: під час спілкування з дітьми, персоналом, під час ознайомлення з документами (зазначається, конкретно якими).

Основними видами таких порушень можуть бути:

- ▶ побиття;
- ▶ моральне знуцання або приниження (цькування);
- ▶ залишення без їжі;
- ▶ неправомірні обмеження (заборона виходити за межі установи);
- ▶ булінг, застосування прізвиськ і таврування, використання дискримінаційної термінології стосовно осіб з інвалідністю;
- ▶ застосування покарань, що принижують гідність, тощо.

Головні джерела інформації про жорстоке поводження та катування під час моніторингу – конфіденційне інтерв'ю з вихованцями, спостереження під час проведення моніторингового візиту.

Приклад:

Під час моніторингового візиту виявлено факти жорстокого поводження з вихованцями. Члени моніторингової групи вихованці повідомили про застосування до них фізичного насилля черговим з режиму. Дітям завдано тілесних ушкоджень у вигляді синців на руках та інших частинах тіла. Синці та ушкодження зафіксували монітори.

З виховною метою до дітей застосовувалися недозволені методи впливу: утримання наодинці в ізольованих від світла кімнатах, де зберігається взуття, принизливе спілкування з використанням образливої лексики з метою приниження гідності.

10. Наступним пунктом переліку порушених прав має зазначатися «Право на охорону здоров'я та медичне забезпечення (стаття 49 Конституції України)».

Основні види порушень цього права:

- ▶ ненадання медичної допомоги дитині, яка перебуває в безпорадному стані;
- ▶ непроведення або формальне проведення щорічних медичних оглядів, непризначення лікування за їх результатами;
- ▶ нема в медичних пунктах необхідної кількості медичних препаратів для надання першої долікарської допомоги; наявність препаратів, термін придатності яких сплив;
- ▶ непроведення розслідувань травматизму;
- ▶ нема санітарно-просвітницької роботи з дітьми;
- ▶ нема контролю медиків за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог до стану приміщень і дотриманням режиму навчання тощо.

Приклад

У закладі десятьом дітям з неврологічними проблемами було надано курсове лікування, однак воно було перерване через брак необхідних медикаментів.

Медичні обстеження дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проводяться тільки один раз під час влаштування дітей, повторний медичний огляд не проводився.

11. Порушення права дітей на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло (стаття 48 Конституції України):

- ▶ неналежні умови проживання: недостатня житлова площа, недостатньо меблів, вони в невідповідному стані або непристосовані для дітей; зіпсована або запрана постільна білизна, немає чи недостатньо індивідуальних речей та можливості для їх зберігання; нема доступу до питної води, не дотримано температурного режиму, не дотримано вимог пожежної безпеки тощо (вимоги Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 15.08.2016 № 974);
- ▶ небезпечні умови утримання та неналежний догляд;
- ▶ не забезпечено належним одягом: одяг не відповідає сезонові та розмірові (вимоги Наказу МОН від 17.11.2003 № 763 «Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів»);
- ▶ не забезпечено достатнім харчуванням: нема чотириразового харчування, дієтичного харчування, не виконуються натуральні норми харчування (проміжки часу між споживанням їжі не повинні бути більше ніж чотири години, останнє споживання їжі організовується за дві години до сну), бідне меню, не виконуються раціональні норми харчування, видача страв дітям відбувається без письмового дозволу відповідальної особи (дієтичної сестри або іншого працівника в разі відсутності в штаті медичної сестри), використання прострочених продуктів (вимоги Інструкції з організації харчування в дошкільних навчальних закладах, затверджених спільним Наказом Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 17.04.2006 № 298/227);
- ▶ нема можливості щоденно проводити індивідуальні санітарно-гігієнічні процедури з умовою приватності тощо.

Приклад 1

Територія закладу не освітлена в нічний час. Водночас територія закладів із цілодобовим перебуванням дітей має буде освітлена по всьому периметру. Згідно з пунктом 2.13 Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу, затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63, територія ділянки повинна бути освітлена у вечірній час при нормі освітленості на землю – 10 лк. Світловий потік має дозволяти вихованцям, а також працівникам комфортно пересуватися по всій території центру до будь-яких елементів її інфраструктури в темний час доби.

Приклад 2

На вікнах закладу встановлено ґрати, що порушує пункт 14 Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 15.08.2016.

12. У звіті окремо зазначається про порушення прав дітей з інвалідністю (стаття 9 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю). До них, зокрема, можуть належати порушення права дітей з інвалідністю на реабілітацію: не забезпечено таких осіб технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення, немає розумних пристосувань для осіб з інвалідністю, безбар'єрного простору.

Приклад

Діти з інвалідністю діставали освітні послуги в будівлі, що небезпечна для перебування. За результатами експертної оцінки атестаційної архітектурно-будівельної комісії гуртожитку, стан будівлі та фундаменту визнано незадовільним. Занадто високі пороги, нема пандусів. Дітей з вадами опорно-рухового апарату однокласники переносять до класів на руках.

13. Порушення права на освіту (стаття 53 Конституції України) у звіті можуть включати в себе:

- ▶ неналежні умови навчання (застарілі меблі, приладдя для навчання), нема або застарілі підручники, спортивний інвентар;
- ▶ нема комп'ютерного класу з доступом до інтернету;
- ▶ не надається допомога під час освітнього процесу, нема консультивання;
- ▶ вихованці з інтелектуальними порушеннями не мають можливості для подальшого навчання або працевлаштування;
- ▶ практичні психологи не надають рекомендацій щодо індивідуальних особливостей навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- ▶ діти тривалий час не відвідують заняття без поважних причин, заклад не вживає заходів щодо залучення дитини до навчання);
- ▶ нема можливості для відвідування гуртків і секцій за інтересами в закладі;
- ▶ нема в будь-якій формі планів роботи з вихованцями;
- ▶ нема вільного часу в дітей; порушення права на прогулянку).

Приклад

У закладі навчальні класи облаштовані старими, радянських часів меблями, підручників недостатньо, діти змушені використовувати їх по черзі.

Психолог проводить лише групові заняття двічі на тиждень, будь-якої індивідуальної роботи з дітьми взагалі не передбачено.

14. Порушення права на користування і розпорядження своєю власністю (стаття 41 Конституції України):

- ▶ соціальної допомоги (аліментів) вихованці не отримують;
- ▶ дітям-сиротам/дітям, позбавленим батьківського піклування, не призначено пенсії у зв'язку з втратою годувальника;
- ▶ не вжито заходів щодо збереження їхнього житла;

- ▶ персонал відбирає гроші тощо.

15. Порушення права на соціальний захист (стаття 46 Конституції України) полягає в тому, що:

- ▶ нема контролю закладу за виконанням індивідуальних планів соціального захисту дітей-сиріт;
- ▶ вчасно не оформлюються документи, що посвідчують особу, та ідентифікаційні номери дітям, які досягли певного віку;
- ▶ нема співпраці зі службами у справах дітей щодо забезпечення найкращих інтересів дітей, зокрема встановлення їм юридичного статусу, оформлення пакету позовних документів стосовно батьків, які не виконують батьківських обов'язків;
- ▶ неотримання вихованцями кишенькових коштів для оволодіння соціально-економічними навичками, контроль педагогів за їх використанням.

Приклад

Через несвоєчасне встановлення юридичного статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, вихованці закладу соціально незахищені. Зокрема, випускникові закладу, вихованцеві Г. вчасно не виготовили паспорт, бо йому не встановили статус дитини, позбавленої батьківського піклування, при фактичному невиконанні матір'ю покладених на неї обов'язків. Під загрозою опинився вступ дитини на навчання та отримання аліментів або інших соціальних виплат.

16. Порушення права на доступ до правової інформації (стаття 59 Конституції України) полягає в тому, що нема:

- ▶ юриста або соціального педагога, який може надати правову допомогу;
- ▶ інформаційних стендів на правову тематику з інформацією в доступній для дітей формі;
- ▶ заходів з правового виховання;
- ▶ можливості звернутися по допомогу в разі порушення прав дітей за межами закладу.

III. Рекомендації та додатки

17. Розділ рекомендацій слід розділити на підрозділи за переліком органів, яким надаються такі рекомендації, та їхніми повноваженнями.

Коли під час візиту виявлено порушення прав дітей, що містять ознаки складу злочину, зазначаються рекомендації відповідним правоохоронним органам щодо перевірки таких обставин.

У випадках, коли усунення порушень неможливе без внесення змін до нормативно-правових актів, необхідно зазначати рекомендації органам – розробникам таких актів.

Приклад

1. Міністерству освіти і науки України:

1.1. Забезпечити повністю підручниками учнів 5–10 класів для навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в спеціальних школах-інтернатах відповідно до Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 № 706;

2. _____ районній раді _____ області:

2.1. Забезпечити облаштування приміщень для перебування дітей відповідно до вимог Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених Наказом МОЗ України від 20.02.2013 № 144.

2.2. Забезпечити надання вихованцям чотириразового харчування належної якості згідно з вимогами Інструкції з організації харчування в дошкільних навчальних закладах, затверджених спільним Наказом Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 17.04.2006 № 298/227.

2.3. Демонтувати ґрати на вікнах класних кімнат відповідно до вимог Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 15.08.2016 № 974.

18. Звіт підписує особа, яка його готувала.

19. До звіту додаються фотоматеріали, копії документів, що наочно підтверджують виявлені порушення (у додатку).

www.coe.int

Рада Європи – провідна організація із захисту прав людини континенту. Вона включає 47 держав-учасниць, 28 з яких є членами Європейського Союзу. Усі держави – учасниці Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини – договір, спрямований на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції в державах-учасницях.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE